

nyos dialektikus-különbségek körvonalai. (Amelyek legalábbis az utolsó 200 évben léteztek; a korábbi időre már csak sejtéseink vannak.)

Az „Elszaladt a ménes” betyár-balladát is jól ismerjük magyarországi anyagból; hőse nem a szétszóródott nyáj miatt kerül börtönbe, hanem „marha-hajtásai” miatt. S a 238. sz. 2. vsz. „Hidegségen esik az eső” nálunk országszerte együtt jár ezzel a dallammal.

Feltűnő, mennyire tartózkodik FARAGÓ mindennemű összehasonlító és történeti eredménytől balladáinknál. Pedig talán ezek is érdekelték volna az olvasókat. „Nemzetközi rokonság” kifejezés egyetlen egyszer fordul elő jegyzeteiben, amikor a Vitéz és Kegyesről írt sajtát, összefoglaló cikkét idézi.

Néha egy-egy dallam-utalást is másként tudunk megítélni a nagyobb anyag ismeretében. A 200. sz. szerintünk inkább a Pt 306 típusába tartozik; a 65. sz., amelynek váza egy szo-la-do're' tetragon-mag, bizonyára a 60. sz.-mal rokon, ahol ugyanez a váz még kivethető, s nem a nagyívű 61-gyel; s a 284.sz.-ot „jaj-nótáink” ismeretében inkább 9 sorosnak minősítenénk, mint 5 sorosnak.

De mit jelentenek ezek az apróságok a kötet nagy ajándékaihoz képest: a 350 darab kiválasztásához, a végtelen türelemmel és pontossággal lejegyzett 350 dallamhoz, amelynek nagy többsége gazdagon áradó díszítményekkel ékes; a jegyzetekben adott nagyvonalú tájékoztatásokhoz, a gondosan összeállított dallam- és szöveg-mutatókhoz, egyáltalán a teljes romániai magyar népdal keresztmetszetéhez képest, amit a kötet nyújt az olvasónak. Ahol olyan csemegéket is kapunk, mint a szo-végű 7. és 12. sz. a Mezőség széléről és a Maros menti Magyarózdrol, hogy a gyimesi, mezősi és moldvai szo-pentatonia köre ezzel is kiszélesedjék; a 196. sz., do-végű változata egy 40 variánsában la-végű ötfokú dallamnak; a 237. sz., a dunántúli „Volt nekem egy kecském” moldvai változata, ami a jegyzetben említett három trunki adattal együtt komoly háttérrel ad annak a két moldvai dallamnak, amit a MNT VI. kötete KALLÓS gyűjtéséből közölhetett ehhez a tipikusan dunántúli dallamhoz. Vagy mint a kötet balladáit, a Falbaépített feleség Beszterce-Naszód megyéből vagy a Zsvány felesége változatai és 30 archivális változatának felsorolása, a sok közép-erdélyi változat az addig csak székelyektől és csángóktól ismert balladákhöz. Még az Alföld dalaiból is kapunk ritkaságot: az 57. sz. Köröstárkányról az idézett BARTÓK-darabbal, valamint saját Békés megyei (közöletlen) adatommal együtt már szinte „típus-sá” emeli a sokáig egyedüli — és hibásnak minősített — darabot. („Normál” változatai: Sz. Nd. 105, 102, BARTÓK 19., vö. Ethn. 1947, 300.)

Mindent egybevetve, kitűnően szerkesztett, jól válogatott, alapos felkészültséggel készült gyűjteményt kaptunk a magyarság legnemesebb hagyományából, amiért hálásak vagyunk a szerkesztőknek (és munkatársaiknak), a Kriterion Kiadónak és mindenkinek, akinek része volt benne, hogy ez az eredmény megszülethetett.

Édesanyám rózsafája. Palóc népdalok. A CSEMADOK megbízásából gyűjtötte és összeállította ÁG Tibor. A bevezetőt írta TŐZSÉR Árpád. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1974.

Vargyas Lajos

A szlovákiai magyarság ad hírt magáról népdalain keresztül ebben a gyűjteményben. Egy csendben folyó, de igen jelentős munka első bemutatkozása ez a könyv. A szlovákiai magyarság hagyomány-feltáró és hagyomány-ápoló tevékenysége méltó párja a romániai magyarokénak, bár intézményileg talán nincs olyan előnyös helyzetben; de azért a lélekszámhoz viszonyítva számszerűen sem marad el mögötte. S ha kutatóintézeti állásokkal nem is rendelkeznek, mint a kolozsváriak, de rendezhetnek „Röpülj Páva” népdalvetélkedőt a pozsonyi TV közvetítésében, amivel a romániai magyarok nem dicselkedhetnek. Pedig ez a hagyomány feltárásában és népszerűsítésében is igen jelentős tényező, s eredményével magában a gyűjteményben is találkozunk, amikor ilyen vetélkedőn felszínre kerülő darabot adnak közre.

A gyűjtőmunkát 1951-ben kezdte meg ÁG Tibor, s azóta is ő jár az élén, szerencsére nem egyedül, mert munkatársakat is sikerült maga mellé szerveznie. Az eddig egybegyűlt anyagban a közölt beszámoló szerint 7000-et is meghaladja a népdal, 500 körül van a ballada, összegyűlt 4000 kiolvasó és mondóka; több ezer gyermekjáték és szokás-leírás, végül több ezer méter táncfilm készült. Imponáló mennyiség, és tudjuk, hogy a minőség

sem marad el a számszerű teljesítménytől. Ebből a hatalmas gyűjtésből kapjuk most az első válogatást, ezúttal Közép-Szlovákiából, túlnyomórészt Gömör megyéből, a nagyközönségnek és a népdalmozgalmnak szánt népszerű kiadványban. Ez a cél érthető: erre van legnagyobb szüksége az ottani magyar társadalomnak. Ugyanakkor érdekes jelenséget figyelhetünk meg a könyv kiadói adataiban: az 1200 példányban megjelenő szlovákiai kiadás mellé 12 000 példányt rendelt belőle a Gondolat Kiadó a magyarországi közönség számára. Ami egyszerre igazolja, hogy a szlovákiai magyar népdalkincsnek van mondanivalója az összmagyarság számára is, másrészt hogy kiadóink felismerték már a közönség érdeklődését a néphagyományok iránt, és megtesznek mindent annak kielégítésére.

A választás azért esett a palóc dalokra ebben az első, és reméljük, nem utolsó válogatásban, mert ez az anyag elég gazdag ahhoz, hogy néprajzilag értékeset kínáljon, másrészt a legközelebb áll a közönség igényeihez is, hogy könnyen énekelhető, szép dalokkal szolgálja az egyre szélesedő mozgalmat. 158 dalt közül 41 gömöri községből; ebből 90 régi stílusú vagy más régi dallam, 68 pedig az új stílust képviseli (az előző csoport utolsó három darabjával együtt, amelyek az új stílusba számítanak variáltan visszatérő utolsó soruk ellenére is). Ág Tibor szerkesztő helyes pedagógiai érzékkel változatokat is közöl; hozzá akarja szoktatni közönségét ahhoz a gondolathoz, hogy a népdal nem véglegesen megfogalmazott, egyszerű műalkotás, mint egy zenemű vagy költemény, hanem állandóan kisebb-nagyobb módosulásokkal élő és továbbalakuló közösségi termék. Különösen az egymás mellé kerülő közeli változatok lesznek tanulságosak az olvasónak (17 + 19., 20 + 21 + 22., 29 + 30., 80 + 81., 83 + 84., 82 + 86); de talán a rendszerezésben távolabb változatokat is fel fogják ismerni nagyobb eltéréseik ellenére is, ha majd éneklésre kerül a sor (39 + 44., 28 + 74., 48 + 78 + 79). A népszerűsítő jelleg teszi elfogadhatóvá, hogy egy „felújított” vagyis a néphez újra visszakerülő (revival) változat is szerepel az anyagban (9. sz.), ami egy máig erősen élő dallamcsalád egyik tetszetős dallam – szöveg társulását jelenti.

De kapunk itt ritkább dallamokat és ritka változatokat is: ilyen az 52., 53., 82. sz., ilyen a jellegzetes Gömör-Abaúj megyei 1., 54., 55. sz., de a 88. is ritka ebben az izometrikus formában. Minden népdalismerőben zenei élmények és emlékek elevenednek meg, amikor a Hány János klasszikus melódiáinak változataival találkozik, amelyeket a fiatal KODÁLY is ezen a tájon gyűjtött még az első világháború előtt: olyannal mint a „Piros alma kigurult a sárba” (változata 76. sz. „De jó is a jó négy lovon járni”) vagy a „Felszántom a császár udvarát” (itt „Szilicei pusztán fuj a szél” 89. sz.).

Amikor most köszönettel nyugtázzuk szlovákiai kortársaink, elsősorban Ág Tibor teljesítményét, egyúttal fokozott érdeklődéssel várjuk további kiadványait: mindenek előtt Ág Tibor balladagyűjtéséről az Erdély és Moldva után leggazdagabb balladalelőhelyről, ahonnan a folkloristák már nem egy fontos fölfedezését ismerik; és mindenképpen várjuk egy Zobor vidéki (Nyitra megyei) gyűjtés összeállítását, hiszen az a terület vetekszik archaikus elemekben, dallamokban, hangnemekben és ritmikai sajátosságokban Erdély gazdagságával.

A gyűjtés TÖZSÉR Árpád, egykor maga is gyűjtő, ajánlja be az olvasónak „Vissza önmagunkhoz” című lendületes írásával, s a szlovákiai gyűjtőmunka összefoglalása, dallam- és helységmutatók, valamint dallamcsokor-összeállítások teszik teljessé és a közönség számára könnyen használhatóvá.

Lőrinc Péter: Bánát magyar nyelvű polgári társadalomtudománya a századforduló idején, 1880—1918. Hungarológiai Intézet kiadása. Újvidék, 1973. 263. l.

Gunda Béla

A múlt század nyolcvanas éveitől kezdve élénk a társadalomtudományi érdeklődés Bánát magyar, szerb, román és német nyelvű értelmisége körében. Haladói szellemű tanárok, írók, újságírók, orvosok — gyakran több nyelven is — elméleti tanulmányokban foglalkoznak szociológiai problémákkal, helyzetanalíziseket végeznek, a parasztmegmozdulásokat elemzik, a népművelés, az agrárpolitika terén radikális nézeteket hirdetnek, kapcsolatot teremtve a Galilei Körrel, a Szabadgondolattal, a Huszadik Századdal. Természetesen tevékenykedtek a konzervatív erők is. LŐRINC Péter munkája elsősorban a szociológusok, a politikai és gazdaságtörténészek számára közvetít gondosan elemzett, nem vagy alig ismert anyagot. De a néprajztudomány művelői sem mehetnek el elismerő szavak nélkül a Hungarológiai Intézet új kiadványa mellett, mert a szerző több olyan egyesületre (pl. Torontál vármegyei Magyar Közművelődési Egyesület, Délvidéki Tanítók